Eliberată de sub tutela altor ştiinţe, lingvistica îşi defineşte treptat şi îşi delimitează tot mai precis obiectul de studiu creîndu-şi metode tot mai perfecţionate, care o vor conduce spre o autonomie sporită. Specificul ei, însă, o face să se afle permanent în strînse relaţii de interferenţă cu diferite ştiinţe. Deşi nu poate evolua ruptă de realitatea din care face parte limba, prin metodele solide pe care şi le–a creat — de natură să–i confere siguranţă în judecăţi şi o autonomie sporită —, lingvistica a putut da impresia autarhiei.

Fără a cunoaşte amplificări importante la nivel teoretic şi care să conducă la rezultate de ordin practic, încurajatoare pentru edificarea în continuare a teoriei, tehnica de investigaţie lingvistică, cu care generaţii de lingvişti au operat, s-a rafinat continuu. În mod aparent paradoxal, acest fapt a ajuns să demonstreze, în cele din urmă, că lingvistica nu poate trăi prin sine, explicaţiile pe care le oferă avînd nevoie de aportul altor ştiinţe. Nefiind o realitate exterioară omului, limba evoluează în relaţie cu comunitatea vorbitoare, adică cu structurile sociale, psihice, etnice ale comunităţilor, condiţionată fiind într-o măsură şi în anumite epoci, de anumiţi factori de ordin biologic, psihic şi social, manifestîndu-se ca o realitate dinamizată atît de propriile structuri, cît şi de factori externi. Progresele care au dus la întemeierea geografiei lingvistice, la apariţia socio- şi psiholingvisticii reprezintă, în adevăr, descoperiri ale unei realităţi nuanţate. Subramurile ştiinţifice astfel delimitate, împreună cu teoriile caracteristice şi metodele de investigare ale acestor zone ale realităţii, alături de teoriile şi metodele de investigare specific lingvistice constituie căi de acces complementare, de cercetare şi interpretare a realităţii biologice, sociale şi psihice care este limba.

Oricît de perfecţionată ar fi din punct de vedere tehnic, orice metodă cu tendinţe puriste şi exclusiviste (ascunse sub aparenţa unei maxime coerenţe interne) devine la un moment dat o bijuterie caducă. Acest lucru este manifest în momentele în care explicaţiile încep să deformeze realitatea după chipul teoriei, iar realitatea segmentată

BDD-B1-01 © 2000 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:06 UTC)

artificial este introdusă forţat în filtrele acelei metode. De aceea, oricît de ingenioasă ar fi şi de roditoare pentru sine, o metodă care încearcă să-şi supună realitatea pe care a fost chemată să o surprindă şi analizeze în mod imparţial, devine un experiment care trebuie să-şi recunoască limitele. Pe de altă parte, lipsa unor instrumente adecvate şi a unor tehnici de investigaţie la fel de evoluate pentru aspectul psihic al limbii, precum pentru cel fiziologic şi caracterul mai concret şi mai uşor de demonstrat al particularităţilor aspectului formal al limbii, au făcut ca lingvistica să se concentreze mai ales asupra acestui din urmă aspect, mai uşor verificabil şi supus unor reguli relativ simple şi clare, folosindu-se de celălalt numai în unele situaţii, pînă la abandonarea cvasitotală sau, în unele cazuri, la negarea lui. Chiar şi cînd se apela la o altă cale de explicare a fenomenelor din limbă decît la cea a evoluţiilor şi legilor fonetice, principiul analogiei se afla sub controlul principiului fonetic. De altfel, chiar la nivelul perspectivei fiziologice, lingvistica s–a manifestat selectiv. Probabil că această ştiinţă va trebui să–şi asume apelul la teoria neglijată sau ignorată a bazei de articulaţie, cercetată prin prisma geneticii. Fireşte, rămîne de regîndit dacă profitul ştiinţei va depăşi imprevizibile dezavantaje care ar putea decurge de aici. Ar fi, însă, greşit să se considere că această explicaţie, cu o primă aplicaţie la cauzele schimbărilor din limbă, nu priveşte lingvistica. Dimpotrivă, cînd sînt puse în joc asemenea valori, este menirea cel puţin a unei ştiinţe umaniste să filtreze în mod obiectiv o realitate care poate fi percepută în mod deformat şi să o prezinte sub toate aspectele ei evidenţiind latura umană a acesteia.

*

Înţelegînd că nu toate modificările din vorbire, şi care se referă la compartimentul fonetic, au cauze de ordin strict fonetic, explicaţiile prin acţiunea directă a unor legi fonetice nefiind de fiecare dată cele mai satisfăcătoare, lingviştii au ocolit capcana creerii de noi termeni care să obtureze realitatea şi au încercat această din urmă explicaţie, adeseori cu sprijin în ştiinţele socio-umane. În mod evident, principiul analogiei, numit încă de mult timp în lingvistică, a rămas, în general,

BDD-B1-01 © 2000 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:06 UTC)

mult mai puţin utilizat ca explicaţie pentru fenomenele lingvistice decît apare acesta ca factor în realitatea actului vorbirii şi în aceea a limbii. Recursul la acesta în fonetică rămîne încă lipsit de sprijinul unor metode clar conturate. Deşi studiul îndelungat al unui fenomen observat îndeaproape, pe baza unei metode elaborate treptat poate deseori crea iluzia că se pot explica astfel foarte multe fapte, riscul de a ajunge la filtrarea excesivă a faptelor prin această prismă a fost asumat, dat fiind beneficiul ce ar decurge din reinterpretarea anumitor fenomene lingvistice. Cîştigul ar putea veni din aceea că explicaţia oferită nu tinde să înlocuiască pe cea veche decît în situaţiile în care aceasta din urmă devine contradictorie faţă de propriile principii, deoarece este vorba despre complementaritate şi nu despre negare. Pentru ca explicaţia prin hipercorectitudine să fie valabilă este nevoie de aportul interdisciplinar al sociolingvisticii, psiholingvisticii şi chiar al etnolingvisticii. În momentul în care avem a face cu alunecări ale sunetelor, acestea sînt determinate de un factor de natură fiziologică scăpînd controlului conştiinţei. Combinarea acestui factor cu cel psihic, în sensul recunoaşterii existenţei unor limitări destul de însemnate impuse şi permise de baza de articulaţie ca fond pe care intervine factorul conştient, înseamnă a acorda factorului conştient o pondere mai mare decît are de obicei, şi aceasta pe fondul înţelegerii intervenţiei unor cauze de ordin extralingvistic, ceea ce are drept urmare producerea unor modificări la nivel fonetic, însă prin înlocuiri de sunete şi nu prin evoluţie naturală. Intervenţia factorului psihic înseamnă aici intervenţia conştientă a vorbitorului condus de anumite impulsuri de natură socială şi filtrate, în grade diferite, de voinţa sa. Procesul integrării individului în grupul din care acesta face parte prin naştere este un proces care se referă la achiziţionarea culturii acelui grup, a modelelor comportamentale şi se continuă cu împărtăşirea de către individ a aceluiaşi ansamblu de reguli cu existenţă obiectivă. Acest ansamblu provine din necesităţile de unitate ale comunităţilor, din existenţa unui fond comun de gîndire şi spiritual, exprimat prin limbă. Iniţial percepută şi asumată, ca orice proces de învăţare, norma poate cunoaşte, după o etapă de stabilizare, anumite schimbări la unul şi

BDD-B1-01 © 2000 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:06 UTC)

acelaşi individ. Aceste schimbări se opun tendinţelor uniformizatoare de compatibilizare a infralectelor numai întru cît individul achiziţionează elemente constitutive şi caracteristice altei norme şi care intră în opoziţie netă cu corespondentele care marchează identitatea normei de care acesta ţine. Atitudinea individului care încearcă să respecte şi să adopte totodată o altă normă, este impusă de factori de ordin social. Cu mijloacele sale, acesta va încerca să pătrundă în cealaltă normă. Respectivele tentative se bazează pe raţionamente de ordin analogic. La nivel fonetic schimbările constau în înlocuiri de sunete — permise de spectrul pe care se întinde baza de articulaţie deoarece este vorba despre sunete ale aceleiaşi limbi — în puncte în care norma individului respectiv este deficitară în raport cu norma-model. Întrucît nu stăpîneşte norma spre care tinde, aspirantul va putea face înlocuiri incompatibile cu realităţile din acea normă, dar aparent compatibile cu aspectul general al acesteia, de fapt, cu imaginea sa asupra aspectului acesteia. Este posibil ca la categorii mai largi de vorbitori aflaţi în aceeaşi situaţie, în încercarea de a accede la norma-ţintă, să apară, simultan, sau prin imitaţie, aceleaşi forme hipercorecte. Modelul acesta se poate propaga ca oricare altul la baza sa aflîndu–se iniţial „creaţia", apoi „imitaţia".

*

O discuţie care încearcă să aibă în vedere variatele forme de manifestare ale fenomenului — prezent la diferite nivele ale limbii, deseori ocultat datorită evoluţiilor de tot felul petrecute în limbă —, a cauzelor de ordin formal (cu toate componentele ei) şi a celor de ordin material, a mecanismelor pe care limba le are la dispoziţie şi pe care aceasta le pune în funcţiune atunci cînd hipercorectitudinea se produce care, apoi, să aibă în vedere rezultatele obţinute în plan lingvistic şi semnificaţiile fenomenului şi efectele sale în plan lingvistic şi social, precum şi valoarea lui în aceste planuri, o astfel de discuţie nu poate ignora variatele aspecte pe care cercetarea de faţă s–a străduit să le prezinte sub forma unei construcţii alcătuite din mai multe spirale parcurse, de obicei, concomitent. Chiar dacă aducerea în discuţie a mai

BDD-B1-01 © 2000 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:06 UTC)

multor aspecte ale limbii (variante populare, literare, scrise şi orale, vechi şi noi), ca şi utilizarea de exemple variate, sub aspect teoretic, ar fi putut crea anumite dificultăţi în prezentarea coerentă şi convingătoare a chestiunii abordate, a fost preferată această cale întrucît lucrarea nu se referă la respectivele aspecte ale limbii şi la relaţiile dintre ele, ci încearcă să întocmească o monografie a hipercorectitudinii, într–o prezentare care să dezvăluie, să urmărească şi să clarifice natura şi esenţa fenomenului. Fireşte că prelucrarea şi interpretarea datelor a trebuit să ţină seamă de aspectul din care acestea erau extrase. Pe de altă parte, însă, o procedură care ar fi scindat esenţa după formele de manifestare ale fenomenului şi aspectele din care exemplele provin ar fi condus la pierderea temei. Din acest motiv, încercînd să se afle ce fel de fenomen lingvistic este hipercorectitudinea, care sunt cauzele sale, ce efecte produce în limbă şi în societate, care este locul său printre fenomenele lingvistice şi sociale, autorul a considerat potrivit şi util ca, după reluarea unor discuţii cu caracter teoretic şi prezentarea premiselor teoretice de la care se pleacă, analiza materialului prelevat să nu se opereze pe criteriul surselor (adică al aspectului de limbă din care a fost extras) decît în cazurile în care rezultatele ar fi fost altefel eronate din punct de vedere al scopurilor cercetării. Cu alte cuvinte, indiferent dacă se alătură forme din secole diferite, din limba vorbită sau scrisă, literară sau neliterară, dacă s–a constatat că sursele respective produc forme sub acelaşi impuls şi redau o aceeaşi latură a fenomenului, acele exemple au fost grupate împreună.

Un ultim aspect, care nu a fost îndeajuns subliniat în lucrare, ţine de natura fenomenului în discuţie şi ar vrea să releve că hipercorectitudinea este un fenomen creator de limbă. Deşi multe dintre formele care apar astfel sînt respinse de norma literară, acest fenomen reprezintă una dintre sursele importante prin care limba obţine rezultate asupra cărora vorbitorii îşi exprimă opţiunile. Hipercorectitudinea este una dintre formele esenţiale prin care limba se află în mişcare evolutivă. Ea este un indice care dă seama de caracterul social al limbii. Importanţa ei nu stă atît în faptul că ar furniza limbii forme viabile, cît în aceea că este o formă prin care evoluţia se exercită.

BDD-B1-01 © 2000 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.87 (2026-11-08 17:04:06 UTC)